

Fundacja na Rzecz Dwujęzyczności

Scenariusz zajęć z języka polskiego jako obcego, drugiego, dziedzicznego

Ty pójdziesz górą! – Kresy północno-wschodnie

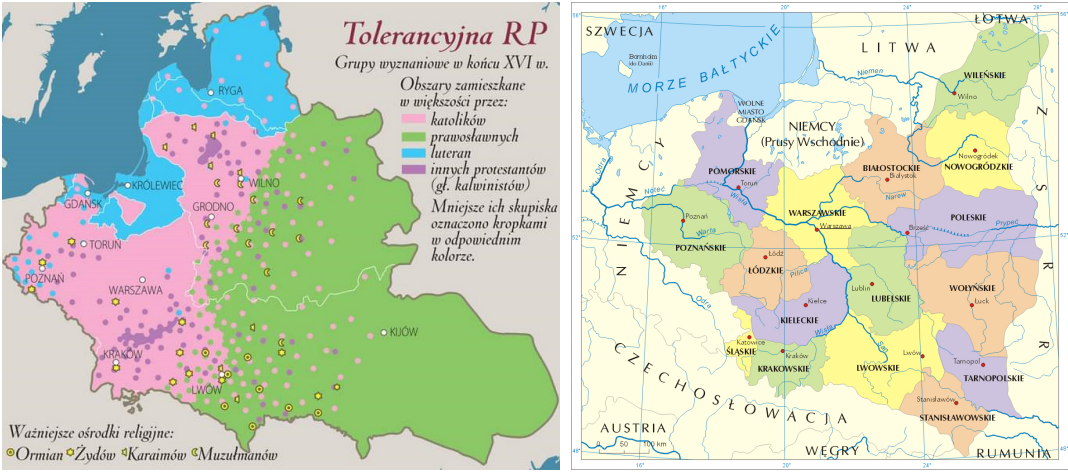

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu Nasze tradycje.

Autor	dr Jerzy Kowalewski	
Grupa docelowa, w tym wiek uczestników	młodzież i dorośli uczący się na zagranicznych lektoratach na uczelniach lub osoby uczące się języka polskiego jako obcego, drugiego dziedziczony zagranicą lub w Polsce	
Rodzaj zajęć, przedmiot	Język polski jako obcy, drugi, dziedziczony	
Temat, tytuł	Ty pójdziesz górą! Kresy północno-wschodnie	
Słowa kluczowe	Kresy, język kresowy.	
Krótki opis zajęć	Zajęcia z cyklu krajoznawczych, podejście kulturowe, kontakt z kulturą kresową.	
Czas trwania	90 minut (możliwość rozszerzenia do 180 minut)	
Cele zajęć	CEL 1. Doświadczenie kultury Kresów poprzez słuchanie muzyki i pieśni kresowych, wspólny śpiew, degustację potraw kresowych, oglądanie fragmentów filmów, recytacje, kontakt z literaturą oraz udział w inscenizacjach. CEL 2. Zapoznanie z symbolami polskiej kultury: m.in. Niemen, obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej, Świtez, pałace i dworki kresowe. CEL 3. Zapoznanie z wybranymi cechami języka kresowego, w szczególności gwarą podlaską, suwalską oraz miejską gwarą Białegostoku oraz rozwijanie zainteresowania) budową języka i gwarowymi zjawiskami fonetycznymi. CEL 4. Zapoznanie z podstawowymi danymi geograficznymi: Kresy północno-wschodnie, Polska wschodnia. CEL 5. Doskonalenie umiejętności fonetycznych poprzez ćwiczenia słuchowe, powtarzanie tekstów i form gwarowych oraz świadome różnicowanie brzmienia głosek.	
Kryteria sukcesu, efekty uczenia się	W trakcie lub po zajęciach uczestnicy: KS 1. aktywnie uczestniczą w zaproponowanych formach kontaktu z kulturą kresową (słuchają, śpiewają, degustują, reagują na prezentowane treści), KS 2. rozpoznają i nazywają poznane symbole polskiej kultury kresowej, KS 3. rozpoznają cechy języka kresowego (zjawiska fonetyczne i gramatyczne) w prezentowanych materiałach językowych, KS 4. lokalizują Kresy północno-wschodnie na mapie i określa ich położenie względem innych regionów Polski, KS 5. naśladują zaprezentowane formy fonetyczne charakterystyczne dla języka kresowego, doskonaląc artykulację i percepcję słuchową.	Powiązanie z celami: C 1. z KS 1. C 2. z KS 2. C 3. z KS 3. C 4. z KS 4. C 5. z KS 5.

Działania nauczyciela / lektora	Oczekiwane efekty pracy uczących się
1. Rozmowa wstępna. • Czy ktoś wie, które tereny na wschód od Polski nazywane są Kresami? • Czy ktoś pochodzi z Kresów, może miał lub ma tam rodzinę? • Czy ktoś był kiedykolwiek na Kresach? W którym kraju? • Czy ktoś cokolwiek wie o Kresach – z publikacji, filmów, Internetu, bieżących wydarzeń? • Co pamiętacie z pobytów, rodzinnych opowieści, przekazów medialnych?	Wyjaśnić pojęcie Kresów: I Kresów, II Kresów. Pokazać na mapie!!! Które miejsca, miasta należą do Kresów północno-wschodnich? Ograniczyć się do kilku miejsc-symboli: Wilno, Troki, Grodno, rzeka Niemen, jezioro Świtez, Nowogródek, Bohatyrowicze, Zaosie.
2. Praca z mapą. • Które z tych miast należą do Kresów? Lwów, Grodno, Wilno, Czerniowce, Odessa, Kijów, Kowno, Iwano-Frankiwsk (d. Stanisławów), Tarnopol, Łuck, Mińsk, Moskwa, Petersburg, Królewiec. • Które jeszcze znane Wam miejscowości należą do Kresów? • Które jeszcze znane Wam miejscowości nie należą do Kresów, choć znajdują się na wschód od Polski? • Spróbujcie nanieść na mapę Kresów granicę między I i II Kresami.	
Również w polityce i działaniach gospodarczych możemy odnaleźć echa dawnej Rzeczypospolitej (I Kresy), np. w idei Trójmorza czy budowie drogi Via Carpatia.] Przez który z „kresowych” państw przebiega Via Carpatia?	Źródła: https://kulturapodkarpacka.pl/wydarzenia/festiwal-dziedzictwa-kresow-618622299 [dostęp: 12.12.2025] https://www.facebook.com/ugslawatyczne/photos/ludowo-nad-bugiem-data-2-czerwca-2024miejsce-plener-nad-rzek%C4%85-bug-obok-altany1500/753849146949104/?_rdr [dostęp: 12.12.2025] Przez Litwę i Polskę.

3. Wstępna prezentacja ogólna o Kresach

Kierunek narracji:

- Kresy są wciąż bardzo popularne w polskiej kulturze współczesnej. Odbývają się różnego rodzaju spotkania, działają towarzystwa i stowarzyszenia, pisze się książki wspomnieniowe i naukowe (popularnonaukowe), powstają nawet serie znaczków pocztowych. Treści kresowe uaktualniają się w przestrzeni Internetu, w mediach społecznościowych. Powstawały i powstają kolejne filmy o Kresach i takie, w których akcja dzieje się na Kresach.
- Kresy dzielimy dziś na północno-wschodnie (obecnie część Białorusi, Litwy, Łotwy, Rosji) oraz południowo-wschodnie (obecnie część Ukrainy). O wiele popularniejsze są Kresy południowo-wschodnie. W obu przypadkach do Kresów zaliczamy też niewielkie obszary dzisiejszej Polski (tzw. III Kresy).
- Oczywiście najczęściej odwołań jest do tzw. II Kresów, czyli tych terenów kresowych, które były częścią II Rzeczypospolitej (w latach 1918-1939).
- Wspomnieniom z tego okresu towarzyszy mitologia kresowa, Kresy są przedstawiane jako kraj „mlekiem i miodem płynący” – kraj szczęśliwości dziecięcej, dostatni, tolerancyjny, wielokulturowy.
- Kultura polska, która powstawała na Kresach była pod wpływem miejscowych kultur ludowych i ulegała swoistemu „wzmocnieniu” poprzez uwypuklenie polskich cech kulturowych.

W trakcie prezentacji degustacja potraw kresowych, np. kołacza, chleba litewskiego, kwasu chlebowego, kartaczy...

Źródło: <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=nows-n72-n7287> [dostęp: 12.12.2025]

4. Praca z publikacją *Między słowami*

Nasze spotkanie z Kresami zaczniemy od współczesnego języka kresowego (Kresów północno-wschodnich!), którego cechy możemy odnaleźć we współczesnej Polsce w „mowie” na Podlasiu, Suwalszczyźnie, Lubelszczyźnie i Białegostoku.

Proszę teraz przygotować (w dwu grupach) cechy gwary podlaskiej i białostockiej (*Między słowami*, s. 255-256) oraz gwary suwalskiej (s. 256).

[W tej lekcji nie zajmujemy się Lubelszczyzną.]

Cechy gwary podlaskiej i białostockiej:

- Śpiewność języka = zaciąganie.
- Śledzikowanie (ś jako si itd.).
- Akanie: o i e jako a.
- Ukanie: o jako u.
- Ł przedniojęzykowożębowe.
- Nosowa wymowa samogłosek typu *wendlina*.
- Konstrukcja z przyimkiem *dla* zamiast celownika.
- Ja *był*. Ty *była*.
- Brak pan / pani w zwrotach grzecznościowych.
- Tryb rozkazujący = tryb oznajmujący.
- Słownictwo.

Cechy gwary suwalskiej:

- Brak pan / pani w zwrotach grzecznościowych.
- Konstrukcja z przyimkiem *dla* zamiast celownika.
- Mazurzenie stare: sz jako ś itd.
- Tryb rozkazujący: *weźta, zróbta*... Też do siebie: *weźma*...
- Wy *wozita*, my *wozim*...
- Końcówki typu: N. *nogamy*, ulico, C. *nogie*,
- Ja: *ide, bede*,
- I jako u: *chodziu*...
- On / ona jako *jon / jona*.
- Zaimek się przed czasownikiem: *siegramoli*.
- Zanik ę, np. *się* jako *sie*.
- Słownictwo.

5. Ćwiczenia w rozpoznawaniu elementów współczesnego języka kresowego. Czy znacie jakieś ogólnopolskie nawiązania (stylizacje) językowe do poznanych gwar?	Róbta, co chceta! Hasło wielokrotnie wykorzystywane przede wszystkim przeciw Jerzemu Owsiakowi (Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy) jako wyraz demoralizującego wpływu na młodzież. Przeciwstawia się je hasłu św. Augustyna: kochaj i rób, co chcesz. Jerzy Owsiak twierdzi, że nie jest to ani jego hasło, ani się z nim nie utożsamia.

Umnie na wsi, na północnym Mazowszu, też się mówiło "chceta". A o nas: "robima".

"Oj, się będzie działo!", "Róbta, co chceta, czyli rockandrollowa jazda bez trzymanki", "Sie ma!", "Gramy do końca świata i jeden dzień dłużej", "Kochani, kocham was" - te zdania Jurka Owsiaaka stały się już skrzydlatymi słowami. O "Róbta, co chceta..." Owsiak mówił w 2012 r.: "To była nazwa mojego programu telewizyjnego z lat 90., bo rzeczywiście mogłem w nim robić, co chciałem. Pojawiała się orkiestra strażacka, za chwilę wchodził Mikulski i mówił: "Nie ze mną te numery, Owsiak", (...). Pełny odlot. Dzisiaj wyglądałoby to pocziwie, ale w ówczesnej telewizji byliśmy czymś świeżym. I

Jerzy Bralczyk: <https://wyborcza.pl/7,175991,30638651,dobrzy-jestescie-wiec-robcie-co-chcecie-bralczyk-analizuje.html> [dostęp: 4.12.2025]

Rozpoznajcie poznane zjawiska językowe w stylizacjach w fragmencie filmu <i>U pana Boga...</i> https://www.youtube.com/watch?v=DICLBalfg0A [dostęp: 12.12.2025]	Ja / ty był / ty była. Zaciąganie.
Przygotujcie jedno wybrane słowo lub powiedzenie z gwar wschodnich (<i>Między słowami</i>, s. 258-277 – bez Lubelszczyzny) i przedstawcie krótką informację o nim, użyjcie w zdaniu.	
Posłuchajcie teraz piosenki <i>Ty pójdziesz górą...</i> charakterystycznej dla Kresów (fragment filmu <i>Nad Niemnem</i>), a następnie zaśpiewajcie ją razem! https://www.youtube.com/watch?v=RSICXhmc58I (od 5.45 do 6.40 min.)	Wspólny śpiew.

Źródło kadru: <https://www.youtube.com/watch?v=DICLBalfg0A> [dostęp: 12.12.2025]

Ty pójdziesz górą, / A ja doliną.
 Ty zakwitniesz różą, / A ja kaliną.
 Ty będziesz panną / Przy wielkim dworze,
 A ja będę księdzem / W wielkim klasztorze.
 A jak pomrzemy, / Każemy sobie
 Złote litery / Wyryć na grobie.
 Kto tędy pójdzie albo pojedzie, / Przeczyta sobie:
 Złączona para / Leży w tym grobie.

https://bibliotekapiosenki.pl/utwory/Ty_pojdziesz_gora/tekst [dostęp: 12.12.2025]

Spróbujcie dokonać stylizacji tego tekstu na język kresowy, zmieniając gramatykę lub słownictwo na cechy gwar podlaskiej, suwalskiej i Białegostoku.

Która wersja bardziej Wam „*się podoba*”? 😊 No „musi”! Nie „wischta”, że nie!

Przykład:

Ty pójdzieś górą, / A ja doliną.
 Ty zakwitnieś różią, / A ja kaliną.
 Ty bedzieś panną / Przy wielkim dworze,
 A ja bede księdzem / W wielkim kłaśtorze.
 A jak pomrzemy, / Kaziemy dla siebie
 Złute litary / Wyryć na grubie.
 Kto tędy pójdzie albo pojedzie, / Przeczyta subie:
 Złonczona para / Lezi w tym grubie.

6. Quiz o Kresach.

Wybieracie pytanie na literę... Zapraszam do wspólnej zabawy i... dotykania kultury Kresów...

Poniżej przykładowa karta pracy do quizu.

N jak Niemen

Z czym kojarzy Wam się słowo Niemen?

To też...

Niemen to pseudonim artystyczny. Czesław Juliusz Wydrzycki (Niemen) urodził się na Kresach w 1939 roku w Starych Wasiliszkach (obecnie Białoruś – znajdźcie na mapie!), zmarł w 2004 roku. Od 1958 roku mieszkał w Polsce – wraz z rodzicami przeniósł się do Polski w ostatniej fali tzw. repatriacji.

Czesław Niemen

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=3aRz0IVMuW8> (Sopot 1967) [dostęp: 12.12.2025]

Źródło: <https://kwejk.pl/tag/niemen> [dostęp: 12.12.2025]

Ale nie o niego chodzi...

Rzeka.

I pytanie quizowe: do jakiego morza wpada Niemen?

Do Morza Bałtyckiego.

Rzeka Niemen obecna jest w polskiej kulturze w kilku symbolach:

- W piosence *Za Niemen tam precz...*

Za Niemen tam precz!

Już gotów koń, zbroja

Dziewczyno ty moja,

Uściśnij, daj miecz.

Za Niemen, za Niemen i po cóż za Niemen?

Nie przylgiesz tam sercem, cóż wabi za Niemen?

Czy kraj tam piękniejszy, kwiecistsza tam błoń

Czy miłsze dziewoje, że tak spieszysz doń.

Nie spieszę do dziew,

Ja spieszę na gody,

Czerwone pić miody,

Niewiernych lać krew.

Źródło: https://bibliotekapiosenki.pl/utwory/Za_Niemen/tekst [dostęp: 12.12.2025]

Piosenkę tę wykorzystano w filmie *Nad Niemnem*: <https://www.youtube.com/watch?v=QnAvg5Bn2yc> [dostęp: 12.12.2025]

Śpiewamy? 😊

- W powieści Elizy Orzeszkowej *Nad Niemnem*. Film jest wierną ekranizacją powieści. Z powieści (i filmu) dowiemy się wiele o kulturze tych terenów (nad Niemnem, Bohatyrowicze – pokaż je na mapie!), szczególnie w kontekście wydarzeń historycznych powstania styczniowego.
- Niemen pojawia się w Inwokacji – początkowym tekście *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza (naszej książki nr 1!)

„Tymczasem przenoś moją duszę utęsknioną

Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,

Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych (...).”

Zobacz na mapie, przez jakie miasta i kraje płynie Niemen.